

منشور اخلاق اجتماعی در اندیشه امام رضا(ع)

در منابع روایی توصیه‌های اخلاقی و ارزشمندی از امام رضا(ع) در خصوص آداب معاشرت اسلامی به یادگار مانده است که نظر هر انسان آزاده و اخلاق‌مدار را به خود جلب می‌نماید.

در منابع روایی توصیه‌های اخلاقی و ارزشمندی از امام رضا(ع) در خصوص آداب معاشرت اسلامی به یادگار مانده است که نظر هر انسان آزاده و اخلاق‌مدار را به خود جلب می‌نماید.

خبرگزاری مهر، گروه دین و اندیشه- علی بیرانوند: در منابع روایی توصیه‌های اخلاقی و ارزشمندی از امام رضا(ع) در خصوص آداب معاشرت اسلامی به یادگار مانده است که نظر هر انسان آزاده و اخلاق‌مدار را به خود جلب می‌نماید، به راستی اگر شیعیان و محبان این امام همام به درستی می‌توانستند آداب و اخلاق اجتماعی و ذرهای ناب حیات دینی که از ایشان به یادگار مانده را در زندگی خود پیاده کنند، بسیاری از مشکلات زندگی اجتماعی برطرف شده و جامعه اسلامی رنگ و بوی الهی و آسمانی به خود می‌گرفت. در این یادداشت تلاش داریم با استناد به یکی از این روایات ماندگار به برخی از فضایل و بایسته‌های سبک زندگی دینی اشاره کنیم.

به راستی یک محب و شیعه واقعی تا چه اندازه از پیام تحیت آمیز امام و ولی خود خوشحال و خرسند می‌شود، به طور قطع و یقین شوق و اشتیاق محبان امام رضا(ع) در این خصوص قابل وصف نیست، در روایتی از امام رضا(ع) این چنین سلام و تحیت خود را نسبت به دوستان و محبان خود بیان می‌فرمایند: «يَا عَبْدَ الْعَظِيمِ أُبَلِّغُ عَيْتِي أَوْلِيَّائِي السَّلَامَ؛ [۱] ای عبد العظیم سلام مرا به دوستانم برسان». چه توفیق و سعادت بالتر از این که یک عاشق و شیدای امام معصوم(ع) مخاطب سلام و تحیت امام خود قرار گیرد و با لحنی محبت آمیز مورد توجه ولی خود قرار گیرد. حضرت بعد از این شروع اخلاق مدارانه و درس آموز به شیعیان خود این چنین توصیه و سفارش می‌فرماید:

توصیه اول: راه نفوذ شیطان را ببندید

«وَقُلْ لَهُمْ أَنْ لَا تَجْعَلُوا لِلشَّيْطَانِ عَلَي أَنْفُسِهِمْ سَبِيلًا؛ [۲] و بگو به آنان که شیطان را بر خود راه ندهند». این که حضرت در ابتدای فرمایش گوهر بار خود شیعیان و محبان خود را متوجه کید شیطان نموده و ایشان را از راه‌های نفوذ شیطان برحذر می‌دارد به خوبی گواه بر اهمیت دشمن شناسی در مسأله جهاد بانفس است. موضوعی که پیش تر خدای متعال در قرآن کریم در آیات متعددی بندگان خود را متوجه آن نموده و استراتژی برخورد با شیطان را برای بندگان تبیین کرده است: «إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا إِنَّمَا يَدْعُوا حِزْبَهُ لِيَكُونُوا مِنْ أَصْحَابِ السَّعِيرِ؛ [۳] البته شیطان دشمن شماست، پس او را دشمن بدانید؛ او فقط حزبش را به این دعوت می‌رساند؛ کند که اهل آتش سوزان (جهنم) باشند!». با توجه به اهمیت موضوع شیطان شناسی و برحذر بودن از مکاید آن در سبک زندگی دینی، متأسفانه بسیاری از افراد از این موضوع غافل شده و با سوء تدبیر خود در زمین او بازی می‌کنند و مغلوب کیدهای مخوف او می‌شوند. در واقع راه‌های نفوذ شیطان برای هر شخصی متفاوت است، به عبارتی ساده تر طناب‌هایی که شیطان برای اسیر کردن افراد به کار می‌گیرد با یکدیگر بسیار متفاوت بوده در هر کسی از راه نقطه ضعفی که دارد نفوذ می‌نماید، گنا‌هایی همچون غیبت، عجب، تکبر، لجاجت، کینه، تهمت، دزدی، کم کاری، ریا کاری، قتل، حب دنیا، چاه طلبی، حق الناس...».

توصیه دوم: صداقت را پای ثابت زندگی کنید

امام رضا(ع) در فراز دیگری از پیام گوهر بار خود شیعیان و محبان خود را به صداقت در گفتار امر می‌فرماید: «وَقُلْ لَهُمْ بِالصِّدْقِ فِي الْحَدِيثِ؛ و فرمانشان بده بر راستی در حدیث». صداقت و راستی از جمله برجسته‌ترین و گرانمایه‌ترین فضایل و مکارم اخلاقی است که فقدان آن در هر جامعه‌ای زمینه ساز سلب اعتماد و به وجود آمدن گسست‌های اجتماعی خطرناکی در بین افراد می‌شود. در واقع صداقت در گفتار در شکل دادن به شاکله‌ی انسان نقش بسیار مهمی را ایفا می‌کند. بر اساس معارف و مفاهیم روایی راستگویی یکی از مهمترین راه‌های نجات و خلاصی از ناگواری‌ها در زندگی است. امام علی (علیه السلام) : «الصَّادِقُ عَلَى شَقَا مَنجَاةٌ وَ كَرَامَةٌ وَ الْكَاذِبُ عَلَى شَرَفٍ مَهْوَاةٌ وَ مَهَاتَةٌ؛ [۴] راستگو در آستانه نجات و بزرگواری است و دروغگو در لبه پرتگاه و خواری».

به اذعان محققان و اخلاق پژوهان صداقت و راست گویی عصاره‌ی جمیع خصال ستوده به شمار می‌آید به گونه‌ای که دست یابی به بسیاری از خلق‌های پسندیده همچون اخلاص، دوری از طمع و پرهیز از حب و بغض‌های شخصی و

افراطی، به مدد راست گویی و صداقت میسر می شود، ثمره این صداقت نیز چیزی جز بهره مندی از لذات ماندگار ابدی نیست؛ کما اینکه باری تعالی در قرآن کریم می فرماید: «قَالَ اللَّهُ هَذَا يَوْمٌ يَنْفَعُ الصَّادِقِينَ صِدْقُهُمْ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ذَلِكَ الْقَوْزُ الْعَظِيمُ»؛ [۵] خداوند می‌گوید: امروز، روزی است که راستی راستگويان، به آنها سود می‌بخشد؛ برای آنها باغ‌هایی از بهشت است که نهرها از زیر (درختان) آن می‌گذرد، و تا ابد، جاودانه در آن می‌مانند؛ هم خداوند از آنها خشنود است و هم آنها از خدا خشنودند؛ این، رستگاری بزرگ است!».

متأسفانه امروزه جوامع بشری از این عطای ارزشمند آسمانی و محک و میزان انسانی به شدت فاصله گرفته و پایه های زندگی، کسب و کار، روابط اجتماعی، بسیاری از امور زندگانی را بر اساس نیرنگ و دروغ پی ریزی کرده اند راستی و درستی از میان آنان رخت بر بسته، بلکه آن را مانع پیشرفت خود به شمار می آورند. [۶]

توصیه سوم: امانت داری لازمه زندگی دینی

امام رضا(ع) در فراز سوم سفارش های ماندگار خود به موضوع امانت داری اشاره کرده و همگان را به حفظ و رعایت آن دعوت می نماید. «وَ أَدَاءِ الْأَمَانَةِ»؛ [۷] و امانت را ادا کنند». در واقع امانت داری نشانه بارز ایمان و نوعی رابطه اعتماد آمیز بین انسان و غیر اوست که اساس نظام اجتماعی بر آن استوار است و استحکام روابط شهروندی به طور مستقیم به آن وابسته است. امانت داری به مثابه صداقت و راستی در عمل است همچنان که راست گویی نوعی امانت داری در گفتار به شمار می آید. امانت داری صرفاً به اموال و سرمایه های مادی اختصاص ندارد؛ بلکه بنابر آنچه از آیات و روایات به دست می آید امانت داری معنای وسیعی دارد که سرمایه های عظیم معنوی دین، آیین حق، ایمان، فرمایش های پیامبران و پیشوایان معصوم(علیه السلام) و موقعیت های ارزشمند اجتماعی را نیز شامل می شود. [۸] در اهمیت و ارزش این ویژگی اخلاقی همین بس که باری تعالی آن را یکی از ویژگی مؤمنان راستین معرفی کرده است: «وَ الَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَتِهِمْ وَ عَهْدِهِمْ رَاعُونَ»؛ [۹] و آنها که امانت ها و عهد خود را رعایت می‌کنند».

توصیه چهارم: اجتناب از جدال و ستیز با یکدیگر

یکی از آسیب های خطرناک اجتماعی که روابط اجتماعی را به تیرگی و کدورت و کینه تبدیل می نماید، جدال و ستیزهای بی مورد است، نقطه ضعفی که شیطان به راحتی می تواند از طریق آن نفوذ کرده و روابط اجتماعی را به جدال و دشمنی مبدل نماید، امام رضا(ع) در خصوص این بیماری خطرناک این چنین شیعیان و محبان خود را از جدال برحذر می دارد: «وَ مَرْهَمٌ يَالسُّكُوتِ وَ تَرَكَ الْجِدَالَ فِيمَا لَا يَغْنِيهِمْ»؛ از جدال و نزاع بیهوده ای که سودی برایشان ندارد، دوری کنند».

توصیه پنجم: حفظ روابط اجتماعی و پرهیز از مفارقت و جدایی

حضرات معصومین(علیهم السلام) همواره دوستان و شیعیان خود را به حفظ و نگهداری روابط اجتماعی و خانوادگی دعوت کرده اند و آنها را از جدایی و مفارقت برحذر داشته اند. در این روایت زیبا نیز امام رضا(ع) اهمیت همگرایی را مورد توجه قرار داده و به همگان این چنین توصیه می فرماید: «وَ إِقْبَالَ بَعْضِهِمْ عَلَى بَعْضٍ وَ الْمُرَاوَرَةَ فَإِنَّ ذَلِكَ قَرَبَةٌ إِلَى وَ لَا يَشْعَلُوا أَنْفُسَهُمْ يَتَمَزِقُ بَعْضُهُمْ بَعْضًا فَإِنَّ أَلَيْتَ عَلَى نَفْسِي أَنَّهُ مَنْ فَعَلَ ذَلِكَ وَ أَسْحَطَ وَلِيًّا مِنْ أَوْلِيَائِي دَعَوْتُ اللَّهَ لِعَذَابِهِ فِي الدُّنْيَا أَشَدَّ الْعَذَابِ وَ كَانَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ وَ عَرَفَهُمْ أَنَّ اللَّهَ قَدْ عَقَرَ لِمُحْسِنِهِمْ وَ تَجَاوَزَ عَنْ مُسِيئِهِمْ إِلَّا مَنْ أَشْرَكَ بِي أَوْ آذَى وَلِيًّا مِنْ أَوْلِيَائِي أَوْ أَضْمَرَ لَهُ سُوءًا فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ لَهُ حَتَّى يَرْجِعَ عَنْهُ فَإِنَّ رَجَعَ عَنْهُ وَ إِلَّا نَزَعَ رُوحَ الْإِيمَانِ عَنْ قَلْبِهِ وَ حَرَجَ عَنْ وَلَائِي وَ لَمْ يَكُنْ لَهُ نُصِيبٌ فِي وَ لَائِيَّتَا وَ أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ ذَلِكَ»؛ [۱۰] به همدیگر روی آورند و به دیدار و ملاقات هم بروند؛ زیرا این کار موجب نزدیکی به من است. خود را به دشمنی و بدگویی با یکدیگر مشغول نسازند؛ زیرا با خود عهد کرده ام که اگر کسی چنین کاری انجام دهد و دوستی از دوستانم را ناراحت کند و به خشم آورد، خداوند را بخوانم تا او را در دنیا با شدیدترین عذاب ها مجازات کند و در آن سرا نیز از زیانکاران خواهد بود. به ایشان بگو: همانا پروردگار نیکوکارانشان را آمرزیده و از خطای گنهکارانشان در گذشته است؛ مگر کسی که به خدا شرک بورزد یا دوستی از دوستانش را بیازارد یا کینه آن ها را به دل بگیرد. به درستی که خداوند او را نخواهد بخشید تا آنکه از کردار ناشایست خویش دست بکشد. هرگاه از این اعمال نادرست دوری گزیند، آمرزش خدا را شامل خود گردانده است؛ وگرنه روح ایمان از قلبش بیرون رفته و از «ولایت» ما خارج شده است و بهره ای از ولایت ما نخواهد برد. پناه بر خدا از این».

پی نوشت ها:

[۱]. بحار الأنوار (ط - بیروت)، ج ۷۱؛ ص ۲۳۰، ح ۲۷.

- [۲]. همان.
- [۳]. سوره مبارکه فاطر، آیه ۶.
- [۴]. نهج البلاغه (صبحی صالح) ص ۱۱۷ ، خطبه ۸۶.
- [۵]. سوره مبارکه مائده، آیه ۱۱۹.
- [۶]. عباس اسماعیلی یزدی، فرهنگ صفات، ص ۱۹۹.
- [۷]. بحار الأنوار (ط - بیروت)، ج ۷۱ & rlm، ص ۲۳۰، ح ۲۷.
- [۸]. عباس اسماعیلی یزدی، فرهنگ صفات، ص ۲۰۱.
- [۹]. سوره مبارکه مومنون، آیه ۸.
- [۱۰]. بحار الأنوار (ط - بیروت)، ج ۷۱ & rlm، ص ۲۳۰، ح ۲۷.